

napočil je dan glavne skupščine, 23. april. Ob 10. uri se je napolnila čitalniška dvorana starejšega, po večini pa mlajšega tedanjega učiteljstva iz vseh krajev naše slovenske domovine. Izjema je bila le tužni Korotan.

Ze pri otvoritvi se je opazilo, da obhaja nekatere na boljših mestih ali po teh hrepenecih strah, da bi jim to ne bilo v škodo. Zato se niso udeležili običnega zbora. Tako ni bil navzoč prvi predsednik Stegnar in občni zbor je otvoril podpredsednik Razinger Anton s prav pohlevnim otvoritvenim in pozdravnim govorom.

Navzoč je bil kot policijski ali vladni zastopnik mag. svetnik Zamida.

Zborovalce je v prav lepem govoru pozdravil tedanji mestni župan Peter Grasselli. Podčrtal je važno delo in upravičene zahteve učiteljskega stanu po gmothen zboljšanju ter želel ustanovljeni učiteljski Zavezi obilo uspeha. Za njim je pozdravil zborovalce tedanji dež. odbornik kranjski dr. Jos. Vošnjak. Govora obch sta bila z navdušenjem sprejeta.

Profesor Luka Lavtar je imel predavanje o metodičnem postopku pri računskem pokuku v ljudski šoli.

Pričela je razprava o že omenjenem Lichtensteinovem predlogu o konfesionalni šoli. Referent je bil, kakor že omenjeno, pokojni Andrej Gabršček. Svoj referat je pričel s kaj temperamentnim uvodom. Ali kakor hitro se je dotaknil in kritiziral šolske zakone

in predpise, že je bil ustavljen po vladnem zastopniku, da ni dopustno govoriti in še manj kritizirati državni šolski zakon. Seveda je nastalo med navzočimi veliko vznemirjenje in klici: »Naj se nadaljuje!« Toda govornik se je moral ukloniti, ker sicer bi bila skupščina in najbrž tudi »Zaveza« že takoj po rojstvu razpuščena. Sprejeta je bila resolucija za zboljšanje učiteljskega položaja in šolstva, v kolikor te zahteve niso nasprotovale tedanjim šolskim zakonom.

Daljša in precej živa debata se je razvila pri odločitvi, katero obeh učiteljskih glasil naj bo glasilo Zaveze. Po daljši debati je obveljalo, da bodi to »Popotnik« in ne »Učiteljski tovariš«. To pa zato, ker je »Popotnik« zavzel od vsega začetka odločno stališče proti Lichtensteinovemu predlogu, a »Učiteljski tovariš« je omahoval in ni pri tem tako usode polnem vprašanju za šolo in učiteljstvo pokazal prave barve. To je bilo takrat, pred dobrimi 50 leti.

No, kljub vsem težkočam, oviram in težavam se je to prvo zborovanje Zaveze le srečno završilo.

In Zaveza, četudi je imela prva leta po ustanovitvi še dokaj neprikljen in težav, se je le krepila od leta do leta, se razvijala in pridobivala na veljavi in ugledu že pred vojno, a po vojni se je pretvorila v mogočno učiteljsko organizacijo, kakršne nima skoraj noben stan, v Udruženje jugoslov. učiteljstva — UJU.

Rudolf Mencin:

Deklaracija slovenskega učiteljstva iz leta 1926. in njene miselne osnove

Rudolf Mencin,
idejni vodja borbe za Deklaracijo

I. Duhovno revolucionarni značaj deklaracijskega gibanja.

Stanovsko politično gibanje slovenskega učiteljstva, ki je dobilo svoj najvidnejši izraz s sprejetjem stanovsko politične izjave na veliki pokrajinski skupščini v Celju leta 1926., je bil upor slovenskega učiteljstva zoper šolsko politiko slovenskih političnih strank in zoper varuštvo stranke nad učiteljskim stanovskim združenjem, bil je poizkus duhovne osamosvojitve učiteljstva od tesne, ne-življenjske politične miselnosti in poizkus rehabilitacije učiteljstva za politične grehe preteklosti.

To gibanje se je moglo roditi le med obmejnim učiteljstvom, kjer je imelo že svojo predzgodovino. Moglo se je roditi le tam, kjer je od nekdanje prevladovala zavest narodne in stanovske skupnosti nad politično strastjo.

Misel učiteljske stanovske skupnosti je imelo med učiteljstvom vseh obmejnih slovenskih pokrajin svoje krepke izročilo. Zato je našla deklaracija učiteljstva Mežiške doline kot predhodnice celjske deklaracije povsod močan odmev.

Neposredni cilj gibanja je bila združitev vsega slovenskega učiteljstva v eno stanovsko združenje in izločitev strankarskih vplivov nanj.

Mlajše učiteljstvo si težko predstavlja, kako hudo je trpel ugled učiteljstva zaradi nesrečne stanovske politike obeh stanovskih taborov. Psihološko je bila stanovska politika svobodnemiselnost usmerjenega učiteljstva razumljiva iz nesrečnih kranjskih političnih razmer, stvarno je bila zgrešena in kvarna za šolo in učiteljstvo.

Slovensko svobodnemiselnost usmerjeno učiteljstvo je prineslo svojo strankarsko ideologijo izza predvojnega dobe v skupno državno stanovsko združenje, kar ga je oviralo, da bi bilo spoznalo svojo zgodovinsko nalogo v tem združenju.

Stanovsko politično gibanje je s sprejetjem celjske deklaracije svojo prvo nalogo izpolnilo. Slomskova zveza je kot stanovska organizacija prenehala, katoliško učiteljstvo je stopilo v skupno državno organizacijo, stari voditelji so se umaknili, stanovsko združenje je dobilo novo idejno, izvenstrankarsko osnovo.

Učiteljsko gibanje je pomenilo zlom monopolu politično strankarskih ideologij naloževanje, zbiranje in miselno oblikovanje duhov v javnem življenju. Pomenilo je pojav novega činitelja v našem političnem življenju. V tem smislu je bilo za tisto dobo pravo revolucionarno dejanje, revolucionarno pa še v drugem smislu, ki je bil manj očiten: kot vdor v tradicionalno politično ločitev duhov v liberalni in katoliški tabor.

Razumljivo je, da je zadelo deklaracijsko gibanje na močan odpor pri enem delu učiteljstva. Vmes je poseglo politično časopisje. Političnim varuhom učiteljstva to gibanje naravno ni moglo biti všeč. Očitati so mu, da je oportunistično, idejno brezbarvno. Tudi brez sumničnega in izigravanja patriotizma in nacionalizma pri nasprotnikih ni šlo. A uvidevnost in stvarnost sta zmagali med učiteljstvom tudi tam, kjer ni bilo popolne jasnosti o zadnjih ciljih gibanja. Nasproti starim geslom so postavili »deklaracijsko« svojo novo stanovsko politično ideologijo.

II. Vodilne misli stanovske politike.

Stanovska ideologija nima namena, nado-miščati učitelju - državljanu strankarsko ali državopolitično ideologijo. Učiteljstvo ne more biti država v državi. Stanovska ideologija uveljavlja samo na določenem področju neka načela, ki pa ne veljajo samo za učiteljstvo, ampak za vsako stanovsko združenje. Stanovska misel učiteljstva izhaja iz narodne in ljudske misli.

Narodna misel.

Stanovska misel v strogo sindikalnem pojmovanju je pretesna in prenostranska za učiteljstvo, čigar stanovske koristi so neločljive od šolskih, prosvetnih in narodnovzgojnih. Pač pa je vsaka prava stanovska organizacija politično bojnega značaja, dajši ne v strankarskem smislu. Stanovsko združenje ima drugo funkcijo v narodu in državi, ko

politična stranka. Razumljiva je le iz globljeje pojmovanja ideje narodne skupnosti. So prizadevanja in vrednote, ki preko in mimo vseh socialnih, političnih in kulturnih nasprotij združujejo vse stanovne in razrede in jih mora narod kot celota zastopati, če hoče obstati. Kdor te nujnosti ne priznava, ne čuti narodno. Ideja narodne skupnosti je vodilna ideja vsakega malega, politično zrelega naroda. Misel stanovske skupnosti ni nič drugega kakor svojsko uveljavljanje te ideje na določenem področju. Le iz te ideje bo zajemala svojo moč in svojo prihodnost. Stanovska prizadevanja morajo imeti svoje opravičilo v prizadevanjih narodne skupnosti. Stanovsko združenje mora poudarjati to, kar je vsem stanovskim tovarišem skupno, kar jih družijo, ne kar jih loči. Kar ni vsem stanovskim členom skupno, ne spada v stanovski program. Naloga stanovskega združenja je, da vzgaja svoje članstvo k zavesti odgovornosti do narodne celote, k pravemu tovarištvu in duhovni strpnosti, ki razumevanju narodnovzgojnih nalog učiteljstva. Politična moč združenja je v solidarnosti vseh članov na zunan, v tem, da vsak člen, kjer koli se javno uveljavlja, zastopa v stanovskih zadevah stališče in zahteve svojega združenja in da svojega vpliva nikjer ne izrablja v svoj prid na škodo stanovski stvari in na škodo stanovskega tovariša.

Ljudska misel.

Kakor v ideji narodne skupnosti, mora koreniniti stanovska misel v ljudski ali demokratični misli. Le v demokratični svobodi lahko izpolnjuje stanovsko združenje svojo polno nalogo in predstavlja pomemben politični činitelj. Vsak diktatorski ali avtoritaren režim mora nujno ponižati stanovsko združenje v orodje svojih prizadevanj in mu vzeti svobodo samostojnega ukrepanja in ves politični vpliv. Le svobodno, od političnih strank in režimov neodvisno stanovsko združenje lahko z uspehom služi svojemu namenu:

da zastopa koristi, pravice in politične svobodščine svojih članov in jih vzgaja k politični zrelosti in stvarnosti, da omejuje poseganje političnih strank na področje, kjer niso pristojna, in postane v tem smislu nekaj regulator političnega življenja.

Stanovska združenja so poklicana, da ustvarijo protiutež totalitarnim prizadevanjem političnih strank, ki hočejo zajeti vsa področja javnega življenja, tudi tista, ki morajo iz stvarnih razlogov po načelu ekonomije narodnih sil ostati politično nevtralna.

Učiteljsko stanovsko združenje mora zato brezpogojno varovati načelo demokratičnosti na zunan in znotraj, vzgajati mora svoje članstvo h globljemu pojmovanju demokratične misli, opusti naj vsako misel na duhovno uniformiranje svojega članstva in vsako misel na vsiljevanje nazorov, ki so stvar svobodnega prepričanja.

Svojo moč in veljavo bo iskalo učiteljstvo v tesnem naslonu na ljudstvo in v delu zanj. Zato naj pospešuje stanovsko združenje vsako prizadevanje učiteljstva po zblizanju z ljudstvom, po spoznavanju njegovih razmer in potreb. Kar je ljudstvu sveto, naj mu bo nedotakljivo. Nikdar v nobenem primeru in v nobenem režimu se ne sme postaviti proti ljudstvu, ampak biti mora eno z njim v vseh velikih vprašanjih njegovega življenjskega obstoja.

III. Stanovska združenja v demokraciji prihodnosti.

S postavitvijo teh načel je ubralo učiteljstvo novo, svojo pot v stanovski politiki. Tudi v tem oziru je bilo gibanje duhovno-revolucionarnega značaja in je prehitelo splošni razvoj za dolgo vrsto let.

Danes postaja že marsikomu jasno, da pripada neodvisnim stanovskim in strokovnim organizacijam v demokraciji prihodnosti pomembna naloga, da poleg drugih oblik uveljavljanja ljudske volje ustvari pogoje za pravo demokratično življenje. Demokratične oblike vladanja preživljajo danes svoje krizo, a ta se ne dotika ideje same, ta je večna. Iskala in našla bo nove, svojemu bistvu in spremenjenim razmeram ustrezajoče oblike ljudskega zastopstva kot dopolnilo političnih ljudskih zastopstev, in med njimi bodo imela neodvisna stanovska in strokovna združenja svojo važno vlogo kot sestavni deli nove demokracije.

S stanovsko zamisljivo avtoritarnih vladavin nima ta stanovska misel prihodnosti nič skupnega. Stanovska misel kot vodilna državopolitična misel je protislovje v samem sebi. Na tej osnovi ne more živeti nobena država niti en dan. Stanovska misel, ki ne izhaja iz narodne in ljudske misli, je separatistična, tesna in nekonstruktivna in more služiti samo kot plašč za prikrivanje drugih prizadevanj. Avtonomnost stanovskih združenj in diktatorskih ali avtoritarnih režimih je gola umišljaja.

Stranke in režimi, ki neodvisnosti stanovskih in strokovnih združenj ne upoštevajo in jih skušajo vključiti v svoj sestav, dokazujejo s tem svoja neljudska, avtoritarna prizadevanja in načrte.

Vsako odmiikanje stanovske organizacije od demokratičnih osnov je izdajstvo prave stanovske misli.

IV. Deklaracijsko gibanje in država.

Le iz trdne vere v pravičnost svoje stvari in zrelega presojanja političnega položaja so zajemali duhovni voditelji gibanja moč, da so vztrajali na začrtani poti do konca.

Alojzij Hreščak:

Zveza slovanskih učiteljskih društev v Trstu

Učiteljstvo po Italiji zasedenih slovenskih in hrvatskih pokrajin je bilo vedno živa veja celokupne predvojne organizacije avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Leta 1918. ga je zadelo tem huje, ker je zgubilo tudi sleherni stik s svojimi dosedanjimi sobojevniki za stanovske pravice ter žive vire avtonomno organiziranega literarnega in znanstvenega dela.

Prve mesece po premirju so životarila posamezna učiteljska društva v depremirajočem ozračju politične negotovosti in upravnega kaosa, čakajoč mrzličavo mirovne pogodbe med Jugoslavijo in Italijo, ki naj bi imela poleg državne pripadnosti prinesiti tudi določila o pravnih osnovah in možnostih narodnega življenja zlasti na šolskem področju.

Ko so se te usodepolne spremembe izvršile, je postala združitev vsega slovanskega učiteljstva v Italiji neodložljiva nujnost. Učiteljstvo se je dobro zavedalo vseh težkoč, ki ga čakajo in kličejo brez odloga na požrtvovalno delo. Ohraniti narodu vse dobrine, ki jih je imel, zaceliti rane, ki mu jih je zadala nemila življenjska usoda ter pokazati mu pot, ki pelje k odrešenju, je bila vodilna misel, ki je živela v slovanskem učiteljstvu v Italiji takrat, ko je ustanovljalo svojo centralno organizacijo.

Anton Germek,
predsednik Zveze slovanskih učit. društev v Trstu

Dne 1. in 2. februarja 1920. l. so se zbrali na poziv sedaj že pokojnega tovariša Antona Germeka pri Sv. Ivanu v Trstu delegati vseh tedaj obstoječih društev ter ustanovili »Zvezo slovanskih učiteljskih društev v Trstu«. Z velikimi ovacijami je bil na tem zborovanju izvoljen sklicatelj Germek za predsednika. Bil je to prvi in zadnji predsednik, ki je vodil Zvezo od njene ustanovitve skozi šest let do njenega razpusta v jeseni l. 1926. Bila so to leta neutrudljivega dela, polnega samozavejanja, požrtvovalnosti in junaštva, ki mu jih učiteljstvo iz zasedenega ozemlja ne bo pozabilo nikdar.

Takoj na ustanovnem zborovanju je sklenila Zveza izdajati svoje glasilo »Učiteljski list«, ki je postal tako zvest spremljevalec »Zveze« v šestletni dobi njenega obstoja. Prva njegova številka je izšla 1. marca 1920. leta. Izhajal je polmesečno do konca 1921., nato pa trikrat na mesec v revialni obliki do svojega prestopa dne 1. avgusta 1926. l. Njegov prvi urednik je bil do 16. septembra 1921. Janko Samec, nato pa do konca Jože Pahor.

Šest letnikov »Učiteljskega lista« pomenja en sam ganljiv dokument naporov in trpljenja tamkajšnjega učiteljstva. »Zvezi« je kumovalo ob rojstvu kakih 800 učiteljev in učiteljic, njenemu pogrebu je prisostvovalo pa še komaj 500 članov.

Ogrožen položaj šolstva in učiteljstva je vzpodbudil tamošnje organizatorje k prese-

netljivosti delavnosti in borbenosti. Vedeli so, da se je po odhodu velikega dela slovenske in hrvatske inteligence preneslo težišče vsega narodno prosvetnega dela na učiteljstvo in njegovo organizacijo.

Nuja samobrambe do poslednjih sil je rodila celo vrsto borbenih moč, ki so tvegali najhujše v vsiljenem jim boju. Ze prvo Zvezino delegacijsko zborovanje v avgustu leta 1920. je sklenilo ustanoviti mladinski list ter organizirati po učiteljskih društvih obsežno izobraževalno akcijo z vsakoletnim zaključnim izobraževalnim tečajem kot rekapitulacijo in krono medletnega dela.

Prva številka novoustanovljenega mladinskega lista »Novi rod« je izšla že v januarju l. 1921. v nakladi 5000 izvodov. Tudi urejevanje »Novega roda« je prevzel prvo leto Janko Samec.

Njegov naslednik Josip Ribičič je urejeval list od začetka 1922. l. do svojega odhoda v Jugoslavijo v septembru l. 1924. Zadnja dva letnika v letih 1925. in 1926. je uredil Jože Pahor. List je dosegel takoj od vsega početka zavidljivo višino: najvidnejši pisatelji in pesniki na obeh straneh državne meje so si šli v brezpogojno dolžnost postaviti svojo umetnost na razpolago listu, ki je pomenjal skoraj edino lektiro mladega in starega rodu v odcepljenih pokrajinah.

Vztrajno in smotrno se je v vseh letih Zvezinega obstoja izvajala izobraževalna akcija včlanjenega učiteljstva. Med letom so se vršili pogosti izobraževalni sestanki učiteljstva po posameznih društvih. Kjer so dovoljevale komunikacijske zveze, so objemali radijo izobraževalnih krožkov tudi teren več društev. Na teh sestankih so se obravnavala po večini sociološka in pedagoška vprašanja. Na štirih počitniških tečajih, ki so vršili vsi pri Sv. Luciji blizu Tolmina v letih 1922. do 1925., so mogli učitelji ob predavanjih povabljenih znanstvenikov in strokovnjakov samokritično obrniti pogled na svoje medletno delo, popraviti eventualno svoja dognanja ter pridobiti novih pobud za nadaljnje delo. Teh tečajev se je udeleževalo preko 100 učiteljev in učiteljic, katerim bodo ostali ti dnevi skupnih naporov in medsebojnih vzpodbujanj, preživljeni v romantičnem predgorju Julijskih Alp, ob sotočju Soče in Idrije, v neizbrisnem spominu. Odkodovali so jih za neštivilne doživljaje ob njihovem otežkočenem poklicnem delu ter jim vlivali novega poguma in optimizma za nadaljnjo vztrajanje na eksponiranih mestih.

Leta 1921. je bil ustanovljen pevski zbor Zveze pod fanatično neutrudljivim Srečkom Kumarjem. Ta zbor je vršil v naslednjih letih eminentno narodno misijo. Povslej se je takoj na najvišjo umetniško stopnjo v Julijski Benečiji, priredil je neštivilno koncertov po vseh večjih krajih ter dvigal navdušenje prebivalstva do naravnost ganljivih prizorov. Turneja po Italiji, t. j. po višji sili skrčena samo na Benetke in Bologno, v letu 1923. je končala v gluhi lozi italijanskega bojkota. Zadalja je organizaciji težke finančne udarce, ki jih je pa narodna zavednost njenih članov v najkrajšem času požrtvovalno paralizirala. Ker je obstojal pevski zbor po večini iz članov izobraževalnih krožkov, je mogel nastopati ob vsakoletnem svetločujcijskem tečaju skoraj polnoštevilno ter pomagati tako dvigati razpoloženje in stanovsko solidarnost navzočih tečajnikov.

V sredi najdrznejših načrtov za bodočnost, pred sklicanjem delegacijskega zborovanja in obdržanjem petega izobraževalnega tečaja je prekinil razpust Zveze po italijanskih oblasteh v avgustu l. 1926. to vitalno krepko, z neprimerno požrtvovalnostjo vodeno organizacijo v njenemu življenjskem utripu.

Njihovo delo je rodilo krasne uspehe, zato ne bo nikdar pozabljeno. Marsikatera ideja se je prenesla v novo domovino ter začela tu živeti v novih oblikah.